

**СТОПАНСКАТА КОНЮНКТУРА И ЕТЕРИЧНО-МАСЛЕНАТА
ИНДУСТРИЯ НА БЪЛГАРИЯ ВЪВ ВРЕМЕТО НА ВТОРАТА
СВЕТОВНА ВОЙНА (1939–1945)**

**THE ECONOMIC SITUATION AND THE ESSENTIAL OIL
INDUSTRY OF BULGARIA DURING THE SECOND WORLD WAR
(1939–1945)**

**Радослав ПЕТКОВ
Radoslav PETKOV**

DOI: 10.61836/YPZJ7291

Received: 18.08.2023
Available online: 21.11.2023

***Abstract:** The production of essential oils and specifically rose oil are among the most important, sustainable and profitable areas in the agricultural industry of Bulgaria. Their orientation in the field of luxury, puts them as a preferred business by many entrepreneurs, both in Bulgaria and around the world. The article aims to critically analyze the changes and development trends of the Bulgarian rose production and essential oil industry during the Second World War (1939-1945). In order to achieve more specific results, a comparative approach of industry data from the First World War (1914–1918) compared with information on the development of the sector during the Second World War is applied. During the analyzed period, a significant change took place in the political, economic and social development of the world, which found its projection in the development of Bulgaria and Bulgarian society. The article focuses on the processes in the military economy of Bulgaria related to the rose-oil industry and the drastic changes in the industry.*

Key words: Rose oil, rose-oil industry, First World War, Second World War, essential oil industry

JEL: N 44, N 54, N 64

Въведение:

Избухването на Първата световна война (1914–1918) довежда до катастрофални последици за европейската икономика – както за държавите победителки, така и за победените. Изострената политическа обстановка и излезлите на преден план реваншистки идеологии определят до голяма степен развитието на света за следващите тридесет години.

С настъпването на Голямата депресия (1929–1933) световната икономика изживява изключително сериозен катаклизъм, който се характеризира с рязко намаляване на промишленото производство, тежка финансова криза, катастрофален спад на цените на селскостопанската продукция и висока безработица. Производството във всички страни търпи срив, международната търговия намалява, разоряват се хиляди средни и дребни предприятия, засяга се и кредитът, което довежда до провеждането на различен тип политики от страна на държавите. До голяма степен Голямата депресия засилва тенденциите към държавно регулиране на икономиката в някои държави, за да се избегнат резките сринове и сътресения, предизвикани от хаоса в конкуренцията, неконтролируемото свръхпроизводство и колебанията на пазара. Подходът в прилагането на такъв вид политики от страна на държавите е различен съобразно специфичните стопански, социални и културни особености.

Изключително изострената политическа и икономическа обстановка довеждат до избухването на Втората световна война (1939–1945). Германия, водена Хитлер, се стреми към пълен реванш за загубеното от Първата световна война, напрежението в част от страните се покачва заради Голямата депресия настъпила през 30-те години на XX в. Една част от световните сили виждат изход от настъпилата икономическа криза, чрез превъоръжаване. Все по-голямото производство на модерни оръжия неизбежно води до мащабен и жесток военен световен конфликт.

Участието на България в редица последователни тежки военни конфликти през второто десетилетие на XX в. отваря рана във всички сфери на обществения живот и националната ни съдба. Създалата се военна обстановка налага извършването на редица промени, които се характеризират с активната намеса на държавата в промишлеността, селското стопанство, транспорта, търговията, финансовата система. Първите законодателни промени са насочени към забрана на износа на стоки от първа необходимост, налагане на мораториум от страна на БНБ по граждански и търговски сделки, прекратяване на свободния обмен на банкноти срещу злато, установява се и протекционистична политика в определянето на цените на стоки от първа необходимост. Постепенна и трайна делиберализация на пазара.

Целта на статия е да се направи критичен анализ на промените и тенденциите в развитието на българското розопроизводство и етерично маслената индустрия през периода на Втората световна война (1939–1945). За постигането на по-конкретни резултати се прилага сравнителен подход на данни за бранша от Първата световна война (1914–1918) съпоставени с информация за развитието на сектора през ВСВ. През анализирания период се осъществява съществена промяна в политическото, икономическото и социално-общественото развитие на света, намерила проекция и в развитието на България и българското общество. В

статията се насочва приоритетно внимание към процесите във военно-временното стопанство на България, свързани с розово-маслена индустрия и драстичните промени в бранша.

Производството на етерични масла и по-конкретно розово масло са сред най-важните, устойчиви и доходоносни направления в селскостопанската промишленост на България. Ориентираността им в сферата на лукса, ги поставя като търсен и предпочитан бизнес от редица предприемачи, както в България така и по цял свят (Topalov, Irinchev, 1967; Zarev, 1996; Penchev, 2005; Marinov, 2014).

Промените в сферата на розопроизводство и етерично-маслена индустрия на България през разглеждания период представлява сложна смесица от взаимоотношения и дейности между държава, производители, търговци и потребители, които преработват и добиват продукт с изключително чувствителност към промените в световната пазарна политика.

Изложение:

С възстановяването на Третата българска държава (1878 г.) се отваря нова възможност за развитие на българското общество. В началото на XX век българската икономика изживява ускорен растеж и е постигнат значим стопански напредък. Постига се значителен демографски ръст, който от своя страна стимулира вътрешния пазар на страната, развива се банковия кредит, налице е ускорено строителство на жп линии, пътища, пристанища, организиране на професионалното образование с цел подобряване квалификацията на работниците и др. Всичко това се отразява положително на селското стопанство, което влиза в капиталистически пазарни отношения, извършва се модернизация в сектора, българските правителства се стремят към насърчаване по законодателен път, изгражда се мрежа от специалисти в сектора, които да обучават селскостопанските производители на най-новите практики в бранша.

През първите години след Освобождението на България (1878 г.) ситуацията с българското розопроизводство е многозначна, но е факт утвърждаването на Казанлък и Карлово като основни центрове в розопроизводството. След Съединението през 1885 г. ситуацията в българското розопроизводство дава основание на някои автори да отчитат „*втора голяма вълна*“ до „*пикът на всички времена*“ през 1906 г. („*първата вълна*“ *обхваща периода от края на 40-те до края на 60-те години на XIX век*) (Marinov, 2011, pp. 372–377). През първото десетилетие на XX в. до началото на Първата световна война (1914 г.), българското розопроизводство изживява своя икономически връх през т. нар. „Тлъсти години“ (Marinov, 2014, pp. 218–220).

В началото на 20-те години на XX век българското общество се намира в дълбока политическа, икономическа и социална криза. Производството е силно

намалено, разорени са селското стопанство, промишлеността, търговията, кредитът, държавните финанси. Трите войни се отразяват изключително тежко върху работоспособния човешки капитал на страната. Началото на икономическата стабилизация в България е придружено от редица конфликти, доближаващи измеренията на Гражданска война (две въстания през 1923 г., извънредно законодателство през 1924 г., атентат през 1925 г.) (Penchev, 2009, p. 61).

Последиците от военновременните години (1912–1918) засягат розопроизводството главно в: засетите площи с розови насаждения и добива от тях на розов цвят, годишният обем на розово масло, движението на изкупните цени, доходите за производителите, кредитирането, пласирането, на вътрешния и международния пазар, което довежда до драстичното свиване на бранша (Veleva, 2016). Тази реалност добре е описана от народния представител К. Н. Караваневски: „за голямо наше съжаление, необикновената любов, с която бедното ни крайбалканско население отглеждаше розите до преди грандиозната катастрофална война, започна бързо да се губи и да се превръща едва ли не в грозяща производството ни ненавист. Тоя печален факт се много лесно обяснява: здравото ни мъжко население, годно за доброкачествена и спортна работа, беше повикано на световното опустошение при фронта, дете с години губи своите жизнени млади сили в безполезна пуста работа, а с розопроизводството останаха да се занимават слаби – дори хилави жени, деца и старци... Още повече, че розовото масло се не търсеше сега, пред голямата нужда от храни и тютюни“. По отношение на търговията авторът описва ситуацията по следния начин: „не можеме да изнесем и малкото златен плод, пазаря на когото се намираше в ръцете на нашите тогавашни противници – Америка, Франция, Англия и Италия. Последното обстоятелство принуди розопроизводителите да започнат отглеждането на тютюн, зеленчук и други някои земепроизводства, които трябваше да гарантират съществуването на семействата им, макар и срещу много голям труд“ (Karavanevski, 1923, pp. 67–70).

Таблица 1.

Общата площ с розови насаждения в България и общото количество на изнесено розово масло от страната

Години	Цветодаващи розови насаждения в дка	Изнесено розово масло в кг	Стойност в лв
Преди и по време на Първата световна война			
1913	84230	2948	7 748 000
1914	83480	3257	8 175 000
1915	87550	5422	9 352 900
1916	85490	1954	2 422 900
1917	89640	1929	4 359 100

1918	64750	1191	3 453 900
1919	63570	1608	23 348 100
Втора световна война			
1939	63380	2541	7 270 000
1940	62510	1690	-
1941	54840	853	-
1942	38540	271	-
1943	33200	1163	-
1944	25630	773	-
1945	24984	350	-

Източник: Topalov, Irinchev, 1967, pp. 30–47; Zarev, 1996, p. 139.

Въпреки тези тежки обстоятелства в средносрочно измерение – свиването на световните пазари, наличието на хиперинфлация и преорентацията на българското селско стопанство в данни посочени от В. Топалов и И. Иринчев и допълнени от К. Зарев относно розовите насаждения и износа на розово масло в България се забелязва, че пикът на развитие на насажденията достига през 1917 г., а пикът на износа на розово масло е през 1915 г. Последствията от ПСВ и последвалата я Голяма депресия оказват обективно регресивно влияние върху развитието на площите с маслодайна роза¹, но все пак до 1939 г. се забелязва едно относително стабилно равнище. С избухването на ВСВ и влизането на България във война през 1941 г. ситуацията придобива коренно различен характер, които е в следствие на изолацията на българската икономика от чуждия свят, зависимостта и от развитието на германския пазар и водената от българските правителства протекционистична политика². Очевидно основните пазари за пласмент на розовото масло в САЩ, Франция и Англия се оказват вече трудно достъпни.

¹ Наредбата-закон за уреждане на производството и продажбата на розово масло от април 1935 г. има за цел да създаде условия за регулиране на износа на розово масло и конкрет. Поради това цялото производство и търговия се поставят под контрола на Българска земеделска кооперативна банка (БЗКБ). Банката допуска износ, но в условие, че всеки износител закупи от нея същото количество розово масло. За увеличаване на пласмента от износна мито е освободено произведеното от банката и контролираното от нея розово масло. Продажбата на „течното злато“ се възлага на БЗКБ, Общият съюз на българските земеделски кооперации и Сдружението на розофабрикантите-износители. Респективно друга съществена дейност на банката е изкупните цени на розовия цвят. Създава се специализирана комисия с членове от всички заинтересовани страни (Dimitrov, 2016, p. 271–272). След поредното изменение на Наредбата-закон от 16 март 1935 г. за да се вдигне цената и на розовото масло държавата се опитва да намали неговото свръхпроизводство. Поради тази причина се заплаща на розопроизводители, които изкоренят розовите си насаждения.

² Въпреки това се наблюдава едно минимално спокойствие в износа на розов конкрет: 1935 г. – 237 кг; 1936 г. – 3130 кг; 1937 г. – 2042 кг; 1938 г. – 2312 кг; 1939 г. – 86 кг; 1940 г. – 2104 кг; 1941 г. – 1205 кг; 1942 г. – 1267 кг; 1943 г. – 2015 кг (Irinchev, Ognenski, n.d., p. 45). Авторите отбелязват, че през 1944 г. и 1945 г. износа на розов конкрет е нулев.

По предложение на Пловдивската земеделска камара на 18 февруари 1939 г. се провежда конференция по розопроизводството в Карлово. Участие взимат „почти всички розотърговци и около 1000 души розопроизводители от цялата страна: кметове, кооператори, членове от стопанските задруги и др. От Казанлъшко, освен търговците, бяха още: В. п. Христов от Ст.-Загорската земеделска камара, Г. Чорбаджийски от розовия съюз и Турийската кооперация и М. Кръстев от Районния съюз.“ Изготвя се резолюция, в която са записани вижданията на бранша за развитието му: 1. Повишаване цената на розовия цвят от 6 лв на килограм на 8 лв за 1939 г. 2. запазване монопола на розоварене от БЗКБ, като целта е да се изолират посредниците в продажбата на розово масло. 3. Въвеждане на други етерични култури в района на Долината. 4. Да се разреши засяването на тютюн в Средногорието и южните части на Стара планина. Едно от най-интересните предложения е да се даде право само на две околии да сеят мента (Казанлък и Карлово)³.

След решенията на конференцията в Карлово организирана от Пловдивската земеделска камара, Кооперативният Съюз на българските розопроизводители в Казанлък на 1 и 2 април 1939 г. провеждат събрание в с. Павел баня (сега град Павел баня) където за председател е избран Георги Чорбаджийски и се приемат описаните в резолюцията решения⁴.

В развитието на бранша в страната през 1939 г. се забелезва нотка на оптимизъм относно състоянието му. Данни посочени от Константин Георгиев (ръководител на Държавното опитно поле в Казанлък) във вестник „Искра“ за 1939 г. доказват това твърдение: „Реколтата, в сравнение с миналата година, е с 75% за полето по-голяма, а за околията с 50% и повече. Рандеманът е висок – към 3000 кг... Времето през розобера е едно от най-благоприятните по отношение на маслеността. От друга страна и държавата направи един скромнен жест, като увеличи цената на розовия цвят от 4 лв на 5 лв за килограм. Тази, макар и малка подкрепа, дадена на розопроизводителите, се отрази твърде благоприятно върху настроението им“. Авторът пак остава резервиран относно успешното представяне на държавата в лицето на БЗКБ, която е монополист в търговията с розово масло: „Нека сега да пожелаем на факторите, които са ангажирани в предлагането и пласирането на розово масло, да развият по-голяма дейност в рекламиране на този скъп национален продукт, за да се възстанови нормалният живот на тази култура, която от няколко години се намира в едно особено затруднение. Потребно е следователно да се направи по-големи усилия в начина на предлагането, да се разширят правата на износителите, като се използват всички честни експортъори в миналото, които още имат връзки с пазара на запад.“ Според автора най-сериозният конкурент на българското розово масло на

³ *Искра*, бр. 348 от 28 февруари 1939 г., с. 3.

⁴ *Искра*, бр. 351 от 15 април 1939 г., с.3.

световния пазар е Турция, която въпреки природните ограничения от климат и почвени структури и ниското качество на розовото масло „криза няма“. Водената от страна на турското правителство политика на насърчаване на производството в бранша, стремежа на Съюзниците да привлекат неутралната Турция на своя страна и ниската цена на розовото масло се отразяват положително на пласмента на турското розово масло: „То се пласира без затруднения на западните пазари и до известна степен със своите по-ниски цени пречи за нормалния пласмент на нашето“⁵.

През 1943 г. казанлъшкият клон на БЗКБ в изпълнение на разпоредбите на Закона за уреждане производството и продажбата на розово масло организира изваряването в Казанлъшка околия. Извареният розов цвят от казанлъшкия клон на БЗКБ е 427 774 кг като от него е добито 121 973 кг розово масло. От своя страна розофабрикантите дестилират 702 955,1 кг розов цвят, получавайки 200 кг розов конкрет и 153 891 кг розово масло. Белият розов цвят не се изварява. Съгласно 45-то Постановление на МС от 21 май 1943 г. белите маслодайни рози се оставят от производителите да прецъфтят. След това се изкупуват от фирми, „които предварително обезпечиха изкупуването на плода и заплащането му на производителя по 10 лв/кг“⁶.

Много съществен нов момент в сектора е постепенната поява на отглеждането и преработката на мента. В световен мащаб лидер в ментопроизводството през разглежданите години е Япония, следвана от САЩ, Русия (СССР), Италия, България, Унгария, Румъния, Франция, Китай, Англия. През 1914 г. Япония дава 50 % от производството на ментово масло в света. В Япония се отглежда предимно полска мента (*M. arvensis* и *M. canadensis*). Японското ментово масло е богато на ментол, но заради горчивия си вкус и наситената миризма се счита от специалистите като ниско качествено изделие и се използва предимно за добиване на ментол. В Англия, САЩ, Италия, Франция и България се отглежда сладката мента (*M. piperita*) с две разновидности – бяла и черна по известна като Мичам⁷ (Karaivanov, 1942).

Появата на други етерично-маслени растения в стопанския живот на българския производител е заради нуждата от приспособяване на утвърдените на пазара фирми от зараждащата се икономическа криза в следствие на ПСВ. Точ-

⁵ *Искра*, бр. 356 от 30 юни 1939 г., с. 2.

⁶ *В. Искра*, бр. 453 от 15 юли 1943 г. Количествата на розов цвят и розово масло добити БЗКБ са от розоварните на Хр. Христов, с. Ветрен; Кредитна кооперация „Надежда“, с. Елхово; Кредитна кооперация „Сила“, с. Ръжена; Кредитна кооперация „Гюрял“, с. Горно Черковище; Кредитна кооперация „Розова долина“ с. Павел баня и „Взаимопомощ“, с. Виден; Кредитна кооперация „Поминък“, с. Александрово. Бялата маслодайна роза се използва за добиване на Витамин „С“. Реколтата от червена роза през 1943 г. е добра. Средният рандеман е 3 506 кг розов цвят за 1 кг масло и 424 кг цвят за 1 кг конкрет (Marinov, 2014).

⁷ Мичам е район в лондонския квартал Мъртън в Югозападен Лондон, Англия.

но този трансформация насърчава една част от производителите да заложат на друг вид етерично-маслени растения, за да осигурят пълен капацитет на предприятията си (Atanasova – Spasova, 1962, pp. 57–59).

Новатор в отглеждането и производството на мента според инж. Г. Караиванов – началник на химическата лаборатория при БЗКБ през 1942 г., е Антон Папазов⁸. Според автора парфюмериста и розофабрикант внася разсад от Франция през 1905 г. Но по-същественото тук е че процеса на преориентация на розофабрикантите започва още преди започването на ПСВ. Авторът цитира изказване на Антон Папазов от първата конференция върху розовата индустрия свикана от Пловдивската търговско-индустриална камара на 19 юни 1906 г.: „Във връзка с културата на розите в дневния ред е поставен въпросът и за другите ароматични растения, но за тях няма какво особено да се каже, защото те не са въведени още у нас. В България, около Карлово може да се направи една Южна Франция. Миналата година посадих няколко корена мента и добих добър резултат – изкарах до ½ кгр. ментово масло. От опитите, които направих, видях, че не само ментата, но и лавандулата и други растения, които виреят в Южна Франция виреят и в Южна България“ (Karaivanov, 1942, pp. 67–68).

С основаването на Опитното поле в Казанлък през 1907 г. от Константин Малков се слага началото на научноизследователска работа с маслодайната роза, лавандула, мента и други етерично маслените култури. Непосредствено след смъртта му през 1908 г. опитното поле обаче е закрито (Georgiev, 1932, p. 5; Marinov, 2014, p. 92). През периода на ПСВ опитното поле не функционира. Едва през 1924 г. със заповед № 5066 от 27 март на Министъра на земеделието и държавните имоти, за ръководител на полето е назначен Константин Георгиев, на които се възлага да организира дейността на държавното агрономство в град Казанлък (Savov, Georgiev, 1927 p. 4).

До 1932 г. разпространението на ментата е ограничено около Карловско, пласирането на българското ментово масло е предназначен само за вътрешна консумация: „Като купувачи на ментово масло първо се яви д-во Арома от София, Аптекарската кооперация, братя Радоеви. По това време производители на ментово масло бяха Марко Крушев син на покойния Иван Крушев, Спиридон Нанев, Георги Котов, и Никола Зоев, всички от гр. Карлово“ (Karaivanov, 1942).

⁸ Родственик от фамилията Папазови (Папазоглу), които през 1858 г. основават първата търговска къща за износ на розово масло (Marinov, 2014). Антон Папазов през 1892 г. създава предприятие за производство на козметични продукти. Същата година на Първото българско изложение в Пловдив получава златен медал. По-късно продуктите му са отличени на световното изложение в Анверс, Белгия през 1894 г., в Париж през 1900 г., в Сейнт Луис – САЩ през 1904 г. и в Лондон през 1905 г. Освен парфюми и тоалетни води фабриката произвежда кремове, помади, прахове и пасти за зъби, бои за коса, лосиони, както и модерния за времето фиксатор за мустаци.

През 1936 г. благодарение на насърчителната политика⁹ от страна на държавата с отпускане на кредити¹⁰ от страна на БЗКБ се подпомогнат ментопроизводителите с цел разширяване на производството, задоволяване на нуждите на вътрешните пазари и износната търговия. С помощта на държавата и преорентацията на част от розофабрикантите¹¹ ситуацията с външните пазари придобива положителна тенденция, което от своя страна води до разширяване на насажденията: Казанлъшко, Пловдивско, Софийско, Шуменско, Първомайско, Свищовско и др.

Таблица 2.

Засадени площи с мента и произведено розово масло в България

Години	Средна годишна площ в декари	Средно годишно производство на ментово масло в кг.
1936 – 1940	38 537	104 053
1941 – 1945	3800	0

Източник: Topalov, 1960, p. 9.

По отношение ментопроизводството в района на Долината ситуацията е доста по-различна. В статия на Константин Минчев публикувана на страниците на вестник „Искра“ през 1939 г. се казва: „Главен производител на доброкачествена мента (наречена Мичам) са Съединените щати, където през 1938 г. е засято около 149 000 декара и е получено 380 250 кг. ментово масло. След нея можем да кажем идва България, която е произвела през 1938 г. 70 000 кг. ментово масло. Други производители са Испания, Италия, Англия и др. В България, въпреки сушата, се получи между 3

⁹ Със Закона за насърчаване на индустрията от 1909 г. постепенно се увеличава броят на по-едрите индустриални заведения. За сравнение през 1909 г. индустриалните предприятия в розопроизводството са 3, а през 1931 г. нарастват 10 пъти, като достигат 32. Делът им в преработката на розов цвят от 8,7 % през 1909 г. нараства на 47,7 % през 1931, пикът от 62,6 % се осъществява през 1933 г., но трябва да се има в предвид, че рязкото намаляване на розовите насаждения е почти два пъти по-малко от предвоенните години. Нарастването не е функция от увеличаване на площите с розови насаждения, тъй като във времето на икономическата криза от 1929 – 1934 г. остават постоянна величина от общата обработваема земя (0, 18%), а се дължи на увеличаването на добивите от единица площ (Dimitrov, 2016, p. 269 – 271).

¹⁰ За да подобри насоките на развитие държавата предприема редица законодателни и защитни мерки. Особено важен е приетият през 1922 г. Закон за подпомагане на розопроизводство, в които по-късно са внесени изменения, като се създава фонд за подпомагане на розопроизводството. В същата насока е и постановлението на Министерски съвет от 1934 г. с което се определя изкупната цена във времето на икономическата криза от 1929 – 1934 г. запазване на розовия храст, като за целта през 1925 г. розовия храст, резници със или без корени и розови калемки за присаждане попадат в забранителния списък за износ от страната. Съдействие се оказва за кредитирането на розопроизводителните кооперации като голяма част от финансирането се извършва от бюджета на МЗДИ (Veleva, 2016, pp. 246–247).

¹¹ За дестилацията на ментата и пречистване (ректификация) на ментовото масло се използват розоварни работещи на пара или прав огън като за пречистването на добитото ментово масло се използва вакуумна инсталация с яйцевидна форма. (Karaivanov, 1942, pp. 38–71).

кг и 6 кг на декар ментово масло, когато в Съединението щати е получено средно 2,6 кг ментово масло на декар.¹² По отношение на качество и търсенето на световните пазари, автора сравнява българската мента с тази от САЩ. По отношение на цената на българското ментово масло на пазара автора посочва около 550 лв на килограм ментово масло за 1939 г.

Българското ментово масло се характеризира със силен аромат и изключително освежаващ вкус. Основни производители и търговци на ментово масло са: Бацуров и С-ие – София, Багаров – София, А. Папазов – Пловдив, Тодор Хр. Христов – София, Лалю Колев А. Д. – София, „Задруга“ О.О. Д-во – София, Генков Дързев А. Д. – Карлово, Марко Ив. Крушев – Карлово, Никола Джиджев и С-ие – Карлово, Л. К. Хампарцумян – София, Костадин А. Чурилов – София, Никола Ив. Проинов – София, Константин Минчев и Кечеджиев – Казанлък, Братя Чавдарови – София, Общ Съюз на Б. з. Кооперации – София, Стою Петров – Пловдив. Страните, в които се изнася българско ментово масло до 1939 г. са: Германия, Англия, Франция, Швейцария и Испания. Изнесеното количество ментово масло през 1939 г. е 35 651 кг. До 1942 г. единствената специално построена дестилерия за мента е построена в с. Чернозем и пренадлежи на фирмата Джиджев & Сие – Карлово. През 1938, 1939 и 1940 г. голяма част от ментата се суши за приготвяне на ментов чай и ментово масло. През 1940 г. в Карлово фирмите на В. Багаров в с. Баня и Джиджев и С-ие в Карлово, с. Чернозем и с. Богдан построяват модерни сушилни за мента. Общото произведено количество сушена мента за 1940 г. 598 379 кг (Karaivanov, 1942).

След всеки пик, следва и спад (виж таблица № 2) и той се характеризира с няколко икономически и политически фактора. През 1940 г. предлагането на ментово масло на световните пазари е голямо, което довежда до спад на цената му, респективно и спад в цената на ментовата суровина. Модернизацията в бранша при пречиштането на ментовото масло подобрява неговите физически и химически съставки, но отваря възможността да се смесва с по-некачествени ментови масла добити от по-евтиния японски ментов хибрид (*M. arvensis*, *D. C. piperiscens-Holmes* и *M. aquatic*). В тази връзка една част от фабрикантите в България предпочитат да купуват по-евтиното и ниско качествено ментово масло като го смесват с по-високо качествено българско ментово масло и чрез процеса на ректификация да го подобрят и пласират на пазара (Karaivanov, 1942). Другият важен фактор е избухването на ВСВ и свиването на световните пазари. С влизането на България във войната през 1941 г. на страната на Тристранния пакт, нейната икономика е зависима от решенията на Германия, а също така не трябва да се забравя и факта, че Япония е най-големият производител на мента в света. А останалите основни пазари за българско ментово масло Франция, Англия и Швейцария остават затворени. Всичко това довежда до драстично намаляване на засетите площи с мента, а относно производството на ментово масло, то остава само за нуждите на държавата.

¹² *Искра*, бр. 367 от 15 декември 1939 г., с. 1.

Заклучение

Анализът на промените и тенденциите в сферата на розопроизводството и цялостната етерично-маслена индустрия на България през разглеждания период, е пряко свързан с развитието на маслодайната роза и ментата и представлява сложна консистенция от взаимоотношения и дейности между държава, производители, търговци и потребители. Направеното сравнение доказва обвързаността и зависимостта на българската етерично-маслената индустрия с глобалните тенденции в развитието на световните пазари.

Военно-временните години според очакванията предизвикват сериозно смущение в развитието на българската етерично-маслена индустрия като я довеждат до екзистенц-минимум особено след края на Втората световна война. Водения икономически национализъм и политическа изолiranost на държавите нанасят сериозен удар на бранша. По всичко личи, че секторът е сред най-уязвените в тези критични години. От друга страна в никой случай не трябва да се negliжират и подценяват постиженията с успешното внедряване на ментопроизводството. Трансформацията и преориентацията водят до частични, но несъмнено видими резултати в ароматния бранш.

REFERENCES:

Atanasova – Spasova, M. 1962. „Eterichni masla“. Sofia: Izdatelstvo „Narodna prosveta“. [Атанасова – Спасова, М. 1962. „Етерични масла“. София: Издателство „Народна просвета“.]

Dimitrov, M. 2016. The State and Rose oil production in Bulgaria (1919–1939). In: *Kazanlak v minaloto i dnes*, vol. 9, Sofia: Izdatelski kompleks – UNWE, pp. 267–279. [Димитров, М. 2016. Държавата и розопроизводството в България (1919–1939). в: *Казанлък в миналото и днес*, т. IX, София: Издателски комплекс – УНСС, с. 267–278].

Georgiev K. 1932. *Annual Report of the State Experimental Field on Roses, Essential and Medicinal Plants in Kazanlak and the sections in Sopot and Kalofer for 1929, 1930, 1931 and 1932*, Kazanlak: Pechatnitsa „Gutenberg“. [Георгиев, К. 1932. *Отчет на държавното опитно поле по розовата култура, етеричните и медицински растения в Казанлък и участъците в гр. Сопот и Калофер за 1929, 1930, 1931 и 1932 години*, Казанлък: Печатница „Гутенберг“].

Irinchev, I., G. Ognenski, n.d. *History of rose cultivation and processing*. n.p.

Karaivanov, G. 1942. *Mentata neinata kultura, industriq i analiz*. Sofia: Pechatnica „Izgrevev“. [Караиванов, Г. 1942. *Ментата нейната култура, индустрия и анализ*. София: Печатница „Изгрев“].

Marinov, M. 2011. The trends of the Bulgarian rose production at the end of the 19th century (1878–1899). In: *The Balkans – Language, History, Culture*, vol. 2, V. Tarnovo, pp. 372–

377. [Маринов, М. 2011. Тенденции в българското розопроизводство в края на XIX век (1878–1899), в: *Балканите – език, история, култура*, т. II, В. Търново, с. 372–377].

Marinov, M. 2014, *Stopanskoto razvitie na kazanlashkiq kraj (1878–1944)*, Ph.D. Thesis, Veliko Tarnovo University „St. Cyril and St. Methodius“. [Маринов, М. 2014, *Стопанското развитие на казанлъшкия край (1878–1944)*, Дисертация за присъждане на ОНС „доктор“, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“].

Penchev, P. 2005, *Kazanlashkiq kraj prez Vazrajdaneeto*, Sofia: Izdatelstvo Prof. Marin Drinov. [Пенчев, П. 2005, *Казанлъшкият край през Възраждането*, София: Издателство „Проф. Марин Дринов“].

Penchev, P. 2009. *Elektrifikaciata v stopanskata politika na balgarskata darjava ot Osvoobozhenieto do 1944*. Sofia: Stopanstvo. [Пенчев, П. 2009. *Електрификацията в стопанската политика на българската държава от Освобождението до 1944*. София: Стопанство.]

Savov, H., K. Georgiev, 1927. *Annual Report of the experimental field of Rose Culture in Kazanlak for 1925*, Sofia: State Printing Office. [Савов, Хр., К. Георгиев, 1927. *Годишен отчет на Опитното поле по розовата култура в гр. Казанлък за 1925 година*. София: Държавна печатница].

Topalov, V. 1960. *Menta*. Plovdiv: Darjavno izdatelstvo Hristo G. Danov. [Топалов, В. 1960. *Мента*. Пловдив: Държавно издателство „Христо Д. Данов“].

Topalov, V., I. Irinchev, 1967. *Rozoproizvodstvoto v Balgaria*. Plovdiv: Hristo Danov. [Топалов, В., И. Иринчев, 1967. *Розопроизводството в България*. Пловдив: Христо Данов].

Veleva, L. 2016. Kazanlak rose production in the activity of the Ministry of Agriculture (1919 – 1939). In: *Kazanlak v minaloto i dnes*, vol. 9, Sofia: Izdatelski kompleks – UNWE, pp. 245-255. [Велева, Л. 2016. Казанлъшкото розопроизводство в дейността на Земеделското министерство (1919 – 1939). в: *Казанлък в миналото и днес*, т. IX, София: Издателски комплекс – УНСС, с. 245-255]

Zarev, K. 1996. *Istoria na balgarskoto rozoproizvodstvo*. Plovdiv: Izdatelstvo VION. [Зарев, К. 1996. *История на българското розопроизводство*, Пловдив: Издателство ВИОН.].

Correspondence address:

Radoslav Petkov – PhD student,

History Museum „Iskra“ – Kazanlak,

University of National and World Economy – Sofia

E-mail: radoslav.petkov@unwe.bg

SCOPUS ID: 5831060560